

Article

The Role of Yala Islamic University in the Islamization of Education

Solihah Hayeesama-ae

M.Ed.(Islamic Education), Lecturer

Department of Teaching Profession

Faculty of Liberal Arts and Social Sciences

Yala Islamic University, Pattani Campus

Abstract

This paper aims at introducing the idea on the role of Yala Islamic University in the Islamization of Education. The university has played vital roles in providing integrated Islamic education. This article analyses the role of the university in the aspects : philosophy of the university ; curriculum development; staff development; preparation of textbooks and other learning resources; research and development; and community service. It suggests guidelines for the university in developing its role in managing the Islamization process in a more comprehensive context and widespread into lower educational institutions and Muslim society at large, that it emphasized on the following aspects: 1. there should have educational and training programmes for producing academic staff with a high level of ideological and moral commitment, 2. curriculum development, there should be the preparation of Islamically oriented curriculum guides for all disciplines and all levels, and also provide guidance to the lecturers for Islamization of the instructional methods and techniques and the co-curricular activities; 3. developing textbooks and multiplicity of learning resources from an Islamic perspective and also a variety of audio and visual materials developed by using an Islamic approach; 4. there should establish a model Islamic school at elementary the secondary levels where some of Islamically-based ideas and practices; 5.research department should play a vital role in evaluating the progress of the efforts at Islamization of education within the university; 6.Community service should be emphasized on providing comprehensive Islamic education.

Keywords: role of Islamic University, Yala Islamic University, Islamization of education, Islamization of knowledge, Islamic education

บทความวิชาการ

บทบาทของมหาวิทยาลัยอิสลามยะลาในการอิสลามานูวัตการศึกษา

ชอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ

M.Ed. (Islamic Education), อาจารย์

สาขาวิชาวิชาชีพครู

คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้เสนอแนวคิดหลักเกี่ยวกับบทบาทของมหาวิทยาลัยอิสลามยะลาในการอิสลามานูวัตการศึกษา มหาวิทยาลัยอิสลามยะลามีบทบาทที่สำคัญในการจัดการศึกษาที่เน้นการบูรณาการและการอิสลามานูวัตการศึกษา บทความได้วิเคราะห์บทบาทของมหาวิทยาลัยในด้านปรัชญาการศึกษา พัฒนาหลักสูตร การพัฒนาอาจารย์และบุคลากร การจัดเตรียมหนังสือและแหล่งการเรียนรู้ การวิจัยและการพัฒนา ตลอดจนการบริการวิชาการแก่สังคม และได้นำเสนอแนวทางสำหรับมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาบทบาทในการจัดการกระบวนอิสลามานูวัตในบริบทที่มีความครอบคลุมมากขึ้นและแผ่ขยายไปสู่สถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐานและสังคมมุสลิมในวงกว้าง คือ 1. การจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาโดยมุ่งเน้นการผลิตครูและบุคลากรที่ยึดมั่นต่ออิสลาม 2. การพัฒนาหลักสูตร ควรเตรียมคู่มือหลักสูตรที่มีเนื้อหาวิชาในทัศนะอิสลามในทุกวิชาและมีคู่มือเพื่อเป็นแนวทางในการอิสลามานูวัตเทคนิคและวิธีการสอนตลอดจนการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร 3. การพัฒนาหนังสือตำราและแหล่งการเรียนรู้ ควรสอดแทรกทัศนะอิสลามในทุกศาสตร์สาขาวิชา และเตรียมสื่อทางโสตทัศนวัสดุตามแนวทางอิสลาม 4. การจัดตั้งโรงเรียนสาธิตเพื่อใช้ทดลองสาธิตเกี่ยวกับการศึกษาและการวิจัย 5. ฝ่ายวิจัยควรเตรียมตำราที่เกี่ยวข้องกับทัศนะอิสลาม และควรติดตามประเมินความก้าวหน้าของสถาบันในการบูรณาการและอิสลามานูวัตองค์ความรู้ในทุกระดับ 6. การให้บริการวิชาการต่อชุมชน ควรเน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาอิสลามที่ครอบคลุมและบูรณาการ

คำสำคัญ: บทบาทมหาวิทยาลัยอิสลาม มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา อิสลามานูวัตองค์การศึกษา อิสลามานูวัตองค์ความรู้ การศึกษาอิสลาม

บทนำ

การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการพัฒนาหรือปฏิรูปการศึกษาเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายการพัฒนาคนให้มีคุณภาพนับเป็นประเด็นสำคัญของสังคมโลกตลอดมา สำหรับโลกมุสลิม การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาเริ่มขึ้นอย่างจริงจังในศตวรรษที่ 19 และ 20 โดยมีนักวิชาการมุสลิมมากมายนำเสนอความคิดเกี่ยวกับการอิสลามานูวัตร์เพื่อแนะนำระบบการศึกษาที่แท้จริงให้เกิดขึ้นใหม่ การเคลื่อนไหวของกระบวนการอิสลามานูวัตร์ทำให้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง (Talat Sultan, 1997, 57-63) ทั้งนี้ระบบการศึกษาได้รับผลกระทบมากโดยเฉพาะเกี่ยวกับปัญหาของความรู้ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวความคิด "dualism" ส่งผลให้หลักสูตรการศึกษาและความรู้ที่สอนในสถาบันการศึกษาส่วนใหญ่ถูกแยกออกเป็นสองส่วนจากกัน นั่นคือ วิชาทางด้านศาสนาและวิชาทางด้านโลก หรือเรียกว่า "Secularization" ซึ่งมีผลกระทบต่อปัญหาเกี่ยวกับองค์ความรู้อิสลามอย่างยิ่ง (Baba, Sidek, 2000: 16) และนับเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าของสถาบันการศึกษาอิสลามในการนำมุสลิมสู่การค้นพบเอกลักษณ์ที่แท้จริงทำให้ไม่สามารถที่จะผลิตผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เพื่อทำหน้าที่ในฐานะบ่าวที่ภักดีและเคาะลีฟะฮฺ (ตัวแทน) ของพระเจ้าที่มีศักยภาพได้ตามเป้าหมายการศึกษาอิสลามที่พึงประสงค์

ด้วยความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวข้างต้น บรรดานักวิชาการและปราชญ์มุสลิมได้เกิดความตื่นตัวในการที่จะพัฒนาระบบการศึกษาและสังคมอิสลามที่แท้จริง โดยได้จัดให้มีการประชุมสัมมนาในระดับโลกเกี่ยวกับการศึกษามุสลิมครั้งแรกขึ้นที่นครเมกกะ ในปี ค.ศ. 1977 เพื่อแสวงหาความร่วมมือในการปฏิรูปการศึกษาในสังคมมุสลิม ที่ประชุมได้ทบทวนปัญหา วางเป้าหมายและวางแผนการปฏิรูปการศึกษาของมุสลิมเพื่อรับการทำลายและสนองความต้องการทางด้านการศึกษามุสลิมในปัจจุบันและในอนาคต (Ghulam Nabi Saeed, 2000, 43) และได้มีการนำเสนอประเด็นอิสลามานูวัตร์องค์ความรู้ (Islamisation of knowledge) เป็นหลัก (Talat Sultan, 1997: 57-63) หนึ่งในข้อเสนอแนะในที่

ประชุม คือ การก่อตั้งมหาวิทยาลัยอิสลามขึ้นในพื้นที่ส่วนต่างๆของโลกมุสลิมเพื่อที่จะบูรณาการองค์ความรู้ทางด้านวะฮียุกบองค์ความรู้ที่ได้มาจากการแสวงหาและเพื่อเป็นหัวหอกรวบรวมเกี่ยวกับการอิสลามานูวัตร์ (Islamisation) (Ghulam Nabi Saeed, 2000: 43) ด้วยเหตุนี้กระบวนการบูรณาการและอิสลามานูวัตร์จึงต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในรูปแบบที่ครอบคลุม ทั้งนี้โน้ตศน์การศึกษาอิสลามได้ฝังกระบวนการ "เตา-ฮิด" (การให้เอกภาพต่อพระองค์อัลลอฮ์เพียงองค์เดียว) ไว้เพื่อการเติมเต็มความต้องการทางโลกนี้และที่สำคัญที่สุดจะต้องนำพามนุษย์ไปสู่การบรรลุถึงความต้องการในโลกหน้าด้วย นี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงแนวทางของสหวิทยา (multi-disciplinary) ของความรู้ที่วางอยู่บนพื้นฐานบนหลัก "เตาฮิด" (การให้เอกภาพต่อพระองค์อัลลอฮ์องค์เดียว) (Baba, Sidek, 2000: 16)

มหาวิทยาลัยอิสลามยะลาเป็นสถาบันอุดมศึกษาอิสลามเอกชนแห่งแรกในประเทศไทยที่ได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2541 (ค.ศ. 2001) โดยมีปณิธานที่แน่วแน่ในการที่จะพัฒนาการศึกษาและสังคมมุสลิมในภูมิภาค มหาวิทยาลัยมีวิสัยทัศน์ที่จะเป็นคลังแห่งปัญญาที่มีความเป็นเลิศในทุกภารกิจตามหลักการอิสลามและเป็นศูนย์กลางการศึกษาที่มีมาตรฐานสากลสู่การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน การก่อตั้งของมหาวิทยาลัยตั้งแต่เริ่มแรกวางอยู่บนพื้นฐานปรัชญาการจัดการศึกษาที่ว่า

"มหาวิทยาลัยอิสลามยะลาเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีความมุ่งมั่นในการจัดการศึกษา ทำการวิจัยให้บริการวิชาการทางด้านอิสลามและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับหลักการอิสลามโดยทำการผลิตบัณฑิตให้มีความรอบรู้ศรัทธาและปฏิบัติตามหลักการของอัลกุรอานและสุนนะฮฺ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีคุณธรรมและจริยธรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัวและสังคมโดยผ่านระบบการศึกษาที่ดำรงไว้ด้วยความสมดุล ครอบคลุม ต่อเนื่องและบูรณาการ" (มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา, 2550: 3-7)

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามปรัชญาที่วางไว้มหาวิทยาลัยได้มีนโยบายในการจัดการศึกษาแบบบูรณาการที่เน้นคุณธรรมนำความรู้โดยการจัดการเรียนการ

สอนในทุกหลักสูตรแบบบูรณาการ มหาวิทยาลัยมีพันธกิจที่จะบ่มเพาะความรู้เชิงบูรณาการในทุกหลักสูตรทั้งในเชิงหลักแนวคิด การปฏิบัติ การวิจัยและการบริการ โดยมหาวิทยาลัยได้เปิดดำเนินสอนหลักสูตรทั้งในระดับปริญญาตรี ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต (ทางด้านวิชาชีพครู) และระดับปริญญาโท นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังได้สร้างเสริมความรู้แบบบูรณาการสู่สาธารณชนด้วยการให้บริการวิชาการต่อชุมชนในหลากหลายรูปแบบ บทบาทมหาวิทยาลัยยะลาในการบูรณาการการศึกษาและอิสลามมานูว์ตรการศึกษานับว่าสำคัญยิ่งในการพัฒนาการศึกษาของมุสลิมในภูมิภาคแห่งนี้และการผลิตบัณฑิตที่มีคุณลักษณะดังกล่าวมาข้างต้น ดังนั้นจึงควรทำการศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของมหาวิทยาลัยอิสลามยะลาในการจัดศึกษาแบบบูรณาการและการอิสลามมานูว์ตรการศึกษานี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถาบันให้บรรลุเป้าหมายตามปรัชญาของมหาวิทยาลัยที่วางไว้และปรัชญาการจัดการศึกษาในอิสลามที่แท้จริง บทความฉบับนี้ได้นำเสนอบทบาทมหาวิทยาลัยยะลาในการจัดการศึกษาแบบบูรณาการและอิสลามมานูว์ตรการศึกษานี้ ซึ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์บทบาทตามขอบข่ายข้อเสนอแนะจากที่ประชุมสัมมนาระดับโลกเกี่ยวกับการศึกษาของมุสลิมครั้งแรกที่นครเมกกะ ในปี 1977 โดยกล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการและการอิสลามมานูว์ตรการศึกษามหาวิทยาลัยอิสลามยะลาในการบูรณาการและอิสลามมานูว์ตรการศึกษานี้ แนวทางสำหรับมหาวิทยาลัยในการพัฒนาบทบาทการจัดการกระบวนการอิสลามการศึกษา และบทสรุป

แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการและการอิสลามมานูว์ตรการศึกษา

แผนงานเกี่ยวกับการอิสลามมานูว์ตรองค์การศึกษาและองค์ความรู้ที่ได้นำเสนอในที่ประชุมสัมมนาระดับโลกทางด้านการศึกษามุสลิมครั้งแรก (the First World Conference on Muslim Education) โดยได้จัดขึ้น ณ เมกกะในปี ค.ศ. 1977 ซึ่งได้มีนักวิชาการและนักการศึกษามุสลิมจากส่วนต่างๆของโลกประมาณ 313

คนได้เข้าร่วมการประชุม และมีข้อเสนอแนะหลักการที่สำคัญดังนี้

1. เป้าหมายการศึกษา

เป้าหมายการศึกษาในอิสลามที่ได้กล่าวไว้ในการประชุมสัมมนาระดับโลก ครั้งแรกนี้ได้รับเป้าหมายของการศึกษาไว้ดังนี้

1.1. เป้าหมายการศึกษาโดยทั่วไป

“การศึกษาจะต้องมีเป้าหมายเพื่อการเจริญเติบโตที่มีคุณภาพทางบุคลิกภาพทั้งมวลของมนุษย์ โดยการฝึกฝนทางด้านจิตวิญญาณ สติปัญญา เหตุผล ความรู้สึกและ ประสาทสัมผัส ดังนั้นการศึกษาจะต้องมุ่งเน้นความเจริญเติบโตของมนุษย์ในทุกๆด้าน เช่น ด้านจิตวิญญาณ ด้านจิตนาการ ด้านร่างกาย ด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ทั้งใน ส่วนปัจเจกบุคคลและส่วนรวม และโน้มน้าวด้านต่างๆเหล่านี้สู่ความดีและการบรรลุถึงความสมบูรณ์” (Cited in Husain, Syed Sajjad and Ashraf, Syed Ali, 1979: 44)

1.2. เป้าหมายการศึกษาโดยเฉพาะ

“เป้าหมายสูงสุดของการศึกษาดังอยู่บนการตระหนักถึงการมอบหมายโดยสิโรราบต่ออัลลอฮ์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชนและมนุษยชาติ” (Cited in Husain, Syed Sajjad and Ashraf, Syed Ali, 1979: 44)

2. อิสลามมานูว์ตรองค์ความรู้

ความรู้และการศึกษามีความสัมพันธ์กันแยกเช่น ฉันทความสัมพันธ์ระหว่างมารดากับบุตร การศึกษาไม่สามารถที่จะปฏิรูปและทำให้เป็นอิสลามได้ หากปราศจากการให้ความหมายญาณวิทยาอิสลามและการออกแบบวิธีการวิทยาการอิสลามมานูว์ตรในทุกด้านของการศึกษา ด้วยความสำคัญดังกล่าวที่ประชุมสัมมนาซึ่งได้ขยายผลมาจากการยึดมั่นต่อการอิสลามมานูว์ตรองค์ความรู้และเพื่อให้สามารถทำการพัฒนานักวิชาการมุสลิมในปัจจุบันและในอนาคตเพื่อมุ่งสู่การปฏิรูปโลกทัศน์อิสลาม การประชุมสัมมนาได้มุ่งเน้นการดำเนินการอิสลามมานูว์ตรองค์ความรู้ให้มีความเหมาะสมกับระบบการศึกษาของมุสลิมในทุกๆระดับและทุกด้าน (Ghulam Nabi Saqeb, 2000: 41)

3. การจำแนกองค์ความรู้

ที่ประชุมได้จำแนกศาสตร์ตามแนวทางของนักปราชญ์มุสลิมในประวัติศาสตร์ของอารยธรรมอิสลาม ซึ่งที่ประชุมได้บรรลุถึงการจำแนกองค์ความรู้บนพื้นฐานของหลักการอิสลามที่แท้จริงและเหมาะสมสำหรับช่วงเวลาปัจจุบันและในอนาคต การจำแนกแบ่งศาสตร์ในอิสลามได้แบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ คือ นิรันตรศาสตร์หรือศาสตร์ที่ได้มาจากการประทาน (the Revealed or Perennial Knowledge) และศาสตร์ที่ได้จากการแสวงหา(the Acquired or Empirical Knowledge) (Ghulam Nabi Sageb, 2000: 41) ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเภทดังนี้

1) นิรันตรศาสตร์หรือศาสตร์ที่ได้มาจากการประทาน (the Revealed or Perennial Knowledge)

1.1.) ศาสตร์แห่งอัลกุรอาน (The Qur'anic sciences) ประกอบด้วย กิรออะฮฺ (qira'ah-การอ่านอัลกุรอาน) หัฟซ (tahfiz -การท่องอัลกุรอาน) ตัฟซีร (tafsir-การอธิบายอัลกุรอาน)

1.2) ชุหนะฮฺ (แบบฉบับ) ของท่านรอซูล (Hadith / Sunnah)

1.3) ซีเราะฮฺ (ชีวประวัติ) ของท่านรอซูล (Sirah)

1.4) เตาฮีด (Tawhid-เอกภาพ)

1.5) อุซูลุลฟิก และศาสนบัญญัติ (Usul al-fiqh and fiqh)

1.6) ภาษาอัลกุรอาน (Qur'anic language)

1.7) วิชาเสริม (วิชาการจากวิชาข้างต้น) (Ancillary subjects) ได้แก่ อภิปรัชญา (Islamic metaphysics) ศาสนาเปรียบเทียบ (Comparative religion) วัฒนธรรมอิสลาม (Islamic culture and civilization)

2) ศาสตร์ที่ได้จากการแสวงหา (the Acquired or Empirical Knowledge)

2.1) ศาสตร์แห่งจินตนาการหรือสร้างสรรค์ (Creative arts) ได้แก่ วิชาศิลปะและสถาปัตยกรรม ภาษาศาสตร์ และวรรณคดี

2.2) ศาสตร์แห่งสติปัญญา (Intellectual sciences) ได้แก่ วิชาสังคมศึกษา ปรัชญา การศึกษา

เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อิสลาม เป็นต้น

2.3) ศาสตร์บริสุทธิ์ (Natural sciences) ได้แก่ คณิตศาสตร์ สถิติ ฟิสิกส์ เคมี ชีวะ วิทยา ดาราศาสตร์ ศาสตร์เกี่ยวกับอวกาศ

2.4) ศาสตร์ประยุกต์ (Applied sciences) ได้แก่ วิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยี แพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์และวนศาสตร์(ป่าไม้)

2.5) ศาสตร์แห่งการปฏิบัติ (Practical sciences) ได้แก่ พาณิชยศาสตร์ ศาสตร์การ-บริหาร บรรณารักษศาสตร์ การจัดการบ้าน และการสื่อสาร

การแบ่งองค์ความรู้ในอิสลามออกเป็นประเภทดังกล่าวข้างต้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อชี้ให้เห็นถึงลำดับชั้นของประเภทความรู้ที่ควรจะต้องให้ความสำคัญก่อนหลัง ทั้งนี้สถานภาพของศาสตร์ความรู้มีความแตกต่างกันในแง่ของคุณภาพและความสำคัญ ความรู้ที่เป็นศาสตร์ที่ได้จากการประทานมีความสำคัญสูงสุด เพราะเป็นความรู้ที่มาจากพระเจ้า (พระองค์อัลลอฮฺ) โดยตรง มีความเป็นเอกภาพในเหตุผล หลักฐานและความประเสริฐทางด้านอื่นๆอีกมากมาย ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าวิชาความรู้ทางด้านการแสวงหาไม่มีความหมาย แต่จะเป็นความรู้ที่ช่วยให้เราเข้าใจและสำนึกในความหมายและมีจิตวิญญาณรักในความรู้ของอัลลอฮฺในความหมายที่กว้างขวางเพื่อการพัฒนาสังคมปัจเจกบุคคลและสังคม (Wan Kamariah Leman, 2002: 70) ให้มีความสมบูรณ์แบบ ซึ่งความสำคัญและสถานภาพของศาสตร์ต่างๆสามารถจัดลำดับได้ดังนี้ ศาสตร์ทางด้านจิตวิญญาณจะมีสถานภาพสูงที่สุด รองลงมาเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับคุณค่าแห่งคุณธรรม และรองมาอีกระดับหนึ่งจะเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับสติปัญญาหรือศาสตร์ที่นำมาซึ่งหลักการทางด้านสติปัญญา และตามมาด้วยศาสตร์ที่เกี่ยวกับการควบคุมและจัดระเบียบ จิตนาการสร้างสรรค์ และลำดับสุดท้ายเป็นศาสตร์ที่จะช่วยมนุษย์สามารถควบคุมประสาทสัมผัส (Asraf, Ali, 1985)

ประชาชาติอิสลามควรที่จะสอนและศึกษาเรียนรู้ความรู้ตามลำดับความจำเป็นและสำคัญ ด้วยวิธีการดังกล่าวจะทำให้ทุกๆความรู้ที่มีในบุคคลหนึ่งจะเป็นแสงสว่างนำทางที่แท้จริง ในทางกลับกันการลำดับ

ความสำคัญของความรู้ที่ไม่เป็นระเบียบจะเป็นสาเหตุให้เราหลงทางในความรู้(Wan Kamariah Leman, 2002: 70) และการจำแนกศาสตร์ดังที่กล่าวข้างต้นจะช่วยให้มุสลิมในทุกสมัยสร้างหลักสูตรบนพื้นฐานของความรู้ที่ถูกประทานมา (วะฮยู-วิวรณ์) เป็นรายวิชาที่บังคับ และจัดรายวิชาเสริมหรือวิชาเลือกและกิจกรรมจากองค์ความรู้ที่ได้จากการแสวงหาที่เหมาะสมกับระดับการศึกษบนพื้นฐานของบริบทที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ภูมิศาสตร์ ภาษาและสังคม (Asraf, Ali, 1985)

4. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากที่ประชุม

นอกจากนี้ที่ประชุมได้ให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญเพิ่มเติมอีกหลากหลายประเด็น อาทิเช่น 1) เน้นย้ำบทบาทของภาษาอาหรับในโปรแกรมการศึกษามุสลิมควรมีการจัดการเรียนการสอนภาษาอาหรับโดยใช้วิธีการที่เหมาะสมมากที่สุดและทันสมัย (Ghulam Nabi Sageb, 2000: 4) 2) การศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์จะต้องทำการสร้างขึ้นใหม่จากทัศนะแนวคิดอิสลามที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสังคม เช่นเดียวกันศาสตร์บริสุทธ์และศาสตร์ประยุกต์จะต้องสร้างขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกับวิญญานการสอนของอิสลาม 3) ครูผู้สอนเป็นตัวแปรผันที่สำคัญที่สุดในกระบวนการอิสลามานูวัตร์ จึงเน้นย้ำว่าครูมุสลิมควรที่จะได้รับการฝึกฝนทางด้านความคิดและความประพฤติให้อยู่ภายใต้ทางนำของหลักการศรัทธาอิสลาม 4) ควรจะมีแหล่งทุนในการที่จะให้การช่วยเหลือมุสลิมที่เป็นชนกลุ่มน้อยให้สามารถจัดตั้งโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาอิสลามแก่เด็กมุสลิมในประเทศนั้นๆ (Ghulam Nabi Sageb, 2000)

บทบาทของมหาวิทยาลัยอิสลามยะลาในการบูรณาการและอิสลามานูวัตร์การศึกษา

ภายใต้ร่มเงาของปรัชญาและวัตถุประสงค์การศึกษาอิสลามและข้อเสนอแนะในที่ประชุมสัมมนาทางการศึกษามุสลิมระดับโลก ณ นครเมกกะ บทบาทของมหาวิทยาลัยในบริบทของการบูรณาการและอิสลามานูวัตร์การศึกษานั้นสามารถจะวิเคราะห์ในประเด็นสำคัญต่างๆได้ดังนี้

1. ปรัชญาการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่าปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัยที่ได้นำเสนอมาข้างต้นนั้นสอดคล้องกับเป้าหมายการศึกษาอิสลามในอิสลามและเป้าหมายการศึกษาที่ได้เสนอแนะไว้ในที่ประชุมการศึกษามุสลิมระดับโลกดังกล่าวข้างต้นไม่ว่าทั้งทางตรงหรือทางอ้อม

2. การพัฒนาหลักสูตรตามกระบวนการจำแนกองค์ความรู้ในอิสลาม

การพัฒนาหลักสูตรเป็นบทบาทที่สำคัญที่สถาบันการศึกษาอิสลามจะต้องให้ความสำคัญยิ่ง เพราะหลักสูตรถือเป็นปัจจัยที่สองที่สำคัญในการพัฒนาระบบการศึกษาอิสลาม ในช่วงเริ่มแรกของการจัดตั้งมหาวิทยาลัยได้ให้ความสำคัญยิ่งเป็นอันดับแรกในการเปิดดำเนินการสอนหลักสูตรที่เป็นศาสตร์ที่ได้มาจากการประทาน(วะฮยู)ซึ่งถือเป็นศาสตร์หัวใจหลักที่สำคัญยิ่งในระบบการศึกษาอิสลาม กล่าวคือ มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรี ภายใต้คณะอิสลามศึกษา ซึ่งประกอบด้วย สาขาวิชาชะรีอะห์ (กฎหมายอิสลาม) สาขาวิชาอุศูลุดดีน(หลักการอิสลาม) และต่อมา มหาวิทยาลัยได้เปิดหลักสูตรที่เป็นศาสตร์ทางด้านการแสวงหาภายใต้สังกัดคณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งถือเป็นความจำเป็นสำหรับสังคมมุสลิมในภูมิภาคนี้ เริ่มการเปิดหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา (ปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อเป็นสาขาวิชาวิชาชีพครู) สาขาวิชาภาษาอาหรับ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาการเงินและการธนาคารตามลำดับ และตามมาด้วยหลักสูตรทางด้านวิทยาศาสตร์ภายใต้การจัดการของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป ตามมาด้วยสาขาวิชาภาษาอังกฤษ และสาขาวิชาภาษามลายู ซึ่งสังกัดอยู่ภายใต้คณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์ และได้พัฒนาหลักสูตรในระดับมหาบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาชะรีอะฮ์และสาขาวิชาประวัติศาสตร์และอารยธรรมอิสลาม

การพัฒนาหลักสูตรของมหาวิทยาลัยตั้งแต่เริ่มแรกของการก่อตั้งด้วยการเปิดศาสตร์สาขาวิชาทางด้านอิสลามศึกษาดังกล่าวนี้อีกเป็นการเริ่มต้นที่ถูกทางสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาอิสลาม และการ

จำแนกองค์ความรู้ตามแนวคิดของญาณวิทยาในอิสลาม และได้บรรจุศาสตร์รายวิชาความรู้ที่เป็นศาสตร์แห่งการ ประทาน (วะฮยู-วิวรณ์) เป็นรายวิชาแกนบังคับพื้นฐาน และบังคับเลือก ตลอดจนรายวิชาเลือกทั้งในระดับ มหาวิทยาลัยและคณะสาขาวิชา โดยเฉพาะในระดับ ปริญญาตรี เช่น รายวิชาอัลกุรอาน ความรู้พื้นฐาน เกี่ยวกับอิสลาม หรืออิสลามวิถีการดำเนินชีวิต ศาสตร์ แห่งอัลกุรอานและอัลหะดีษ และบรรจุรายวิชาอื่นๆ ใน กลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตลอดจนกลุ่ม คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังเปิดโอกาสให้ นักศึกษาเลือกเรียนรายวิชาโทและวิชาเลือกได้อย่าง อิสระ เช่น นักศึกษาที่เรียนในคณะศิลปศาสตร์และ สังคมศาสตร์สามารถเลือกเรียนรายวิชาโทและรายวิชา เลือกจากคณะอิสลามศึกษาได้ และในทางกลับกัน นักศึกษาจากคณะอิสลามศึกษาสามารถเลือกเรียน รายวิชาโทในคณะศิลปศาสตร์และสังคมศาสตร์หรือคณะ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ ผลของการมีแนวความคิด การเปิดอิสระในการเลือกเรียนรายวิชาโทและรายวิชา เลือกเช่นนี้นับเป็นการพัฒนาหลักสูตรในทางที่ดีขึ้นอีก ระดับหนึ่งโดยเฉพาะสำหรับคณะอิสลามศึกษาซึ่งเดิม เป็นหลักสูตรที่เป็นเอกกว้าง วิธีการนี้นับเป็นช่องทาง หนึ่งในการทำให้มีการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่าง ศาสตร์ทางด้านอิสลามศึกษาและศาสตร์ที่แสวงหาได้ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเป็นการเติมเต็มการสร้างบุคลิกภาพที่ สมดุลมากขึ้น และเป็นการเปิดช่องทางให้บัณฑิตมี โอกาสในการหางานทำได้กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งถือเป็น การพัฒนาหลักสูตรให้มีการบูรณาการ สมดุลและเป็น ไปในทางปฏิบัติได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ข้อเสนอแนะของ อะหมัด อัล บีลีย์ (Ahmad al-Beely อ้างถึงใน Husain, Syed Sajjad and Ashraf, Syed Ali, 1979, 68-73) ในการบูรณาการการศึกษาโดยผ่าน หลักสูตรพื้นฐานและวิชาเฉพาะทางในสาขาวิชาต่างๆ ไว้

“นักศึกษาที่เลือกเรียนสาขาวิชาทั่วไปควรจะ เรียนรายวิชาศาสนาที่สามารถให้ความรู้ที่เพียงพอ เกี่ยวกับความศรัทธาและการปฏิบัติในอิสลาม ตลอดจน หลักการทางด้านคุณธรรมจริยธรรมที่พัฒนาคุณลักษณะ

ของผู้เรียน อาจจะต้องให้เรียนรายวิชาภาษาอาหรับ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอ่าน เขียน พูดและแปลไปสู่ภาษา ของตนเองส่วนกลุ่มนักศึกษาที่เลือกเรียนสาขาวิชา ทางด้านศาสนาจะต้องมีความสามารถในการท่องจำอัล กุรอานและฮาดิษได้ อีกทั้งมีทักษะในการใช้ภาษาอาหรับ ในระดับที่สามารถพูดฟัง อ่านและเขียนในระดับที่ดี และ นักศึกษากลุ่มนี้จะต้องเรียนรายวิชาทางด้านทั่วไปและ เลือกเรียนภาษาต่างประเทศหนึ่งภาษาซึ่งควรอยู่ใน ระดับที่สามารถอ่านได้เข้าใจ ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ในการ เผยแพร่อิสลาม และสามารถปกป้องการบิดเบือนอิสลาม ได้”

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าหลักสูตรของ มหาวิทยาลัยได้พัฒนาปรับปรุงมาแล้วในระดับหนึ่ง แต่มี ข้อสังเกตในประเด็นต่างๆดังนี้

(1)หลักสูตรบังคับพื้นฐานรายวิชาแกนของ มหาวิทยาลัยยังไม่มีรายวิชาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมและ อารยธรรมหรือประวัติศาสตร์อิสลามโดยเฉพาะเพื่อให้ นักศึกษาได้มีโอกาสได้เข้าใจและซาบซึ้งถึงความสำคัญ และคุณค่าของวัฒนธรรมและอารยธรรมอิสลามมาก ยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลในการสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบต่อ อนาคตวัฒนธรรมและอารยธรรมของอิสลาม หลักสูตร อิสลามที่เน้นแนวความคิดแบบอิสลามนั้นจะต้องเปิด โอกาสให้นักศึกษาได้มีการสำรวจในแต่ละวิทยาการดังนี้ 1) วรรณคดีและศิลปะ 2) ประวัติศาสตร์ 3) การ วิเคราะห์ทางด้านสังคมศาสตร์และปรัชญา 4) วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ 5) ภาษาต่างประเทศและ วัฒนธรรม ซึ่งมีศาสตร์ทางด้านศาสนาเป็นแกนพื้นฐาน หากขาดซึ่งประสบการณ์ทางศาสตร์ดังกล่าวนี้ บัณฑิตจะ ขาดซึ่งการจินตนาการและรสชาติที่เกี่ยวกับความสวยงาม ทางด้านธรรมชาติ ศิลปะและวัฒนธรรม (Hashim, Rosnani, 2005: 15)

นอกจากนี้การเปิดรายวิชาภาษาเพื่อเป็น รายวิชาบังคับแกนสำหรับคณะวิชาควรจัดให้มีจำนวน หลากหลายวิชาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสาขาวิชาทางด้าน อิสลามศึกษาที่มีนโยบายในการใช้ภาษาอาหรับเป็นสื่อ หลักในการเรียนการสอน ควรเปิดโอกาสให้นักศึกษา สามารถเรียนรายวิชาภาษาอาหรับในทุกภาคการศึกษา เพราะจะสร้างความเชี่ยวชาญและคล่องแคล่วในด้านการ

ใช้ทักษะภาษาอาหรับมากขึ้นซึ่งจะเป็นกุญแจที่สำคัญในการศึกษาองค์ความรู้อิสลามได้อย่างแตกขลุ่ยยิ่งขึ้น

เพื่อเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการศึกษาในทัศนะอิสลามและวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนักศึกษาที่มีบุคลิกภาพใฝ่เรียนรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะในการศึกษาแสวงหาความรู้ที่ดี ตลอดจนเห็นความสำคัญของศึกษาแสวงหาความรู้ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัวและสังคมนั้น ในประเด็นดังกล่าวนี้มหาวิทยาลัยได้มีการจัดเตรียมที่ดีด้วยการพัฒนาหลักสูตรสำหรับรายวิชาบังคับพื้นฐานในหลายรายวิชาที่มีลักษณะของการบูรณาการมากยิ่งขึ้นในปีการศึกษา 2549 เช่น รายวิชามโนทัศน์การศึกษาในอิสลาม นับเป็นรายวิชาหนึ่งที่สำคัญมากในการสร้างแนวความคิดที่ถูกต้องเกี่ยวกับการศึกษาในทัศนะอิสลามให้นักศึกษา จากการสังเกตและการประเมินการจัดการเรียนการสอนรายวิชาดังกล่าวนี้มาสองภาคการศึกษา พบว่านักศึกษาได้ให้ความสนใจเป็นอย่างดี มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกี่ยวกับการศึกษาไปในทางบวกและสร้างสรรค์มากขึ้น กอปรกับมีข้อเสนอแนะให้มีการเพิ่มหน่วยกิตมากกว่าหนึ่งหน่วยกิตหรือเวลาเพียงหนึ่งคาบ ส่วนรายวิชาทักษะการเรียนรู้และการศึกษาค้นคว้าก็เป็นอีกรายวิชาหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งที่ต้องคำนึงในการจัดการเรียนการสอน การจัดกลุ่มผู้เรียนต้องคำนึงถึงจำนวนขนาดความเหมาะสมเพื่อให้ผู้สอนสามารถให้คำปรึกษาแก่นักศึกษาอย่างทั่วถึงและส่งผลให้นักศึกษาสามารถฝึกฝนทักษะได้อย่างเต็มที่

(2) การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนในบางรายวิชาที่เป็นศาสตร์ทางด้านการแสวงหา บางรายวิชาไม่ได้สอดแทรกเนื้อเกี่ยวกับอิสลามไว้ในคำอธิบายรายวิชาอย่างชัดเจน ทั้งนี้ให้อยู่ในความรับผิดชอบของอาจารย์ผู้สอน ซึ่งในบางรายวิชาผู้สอนยังไม่ได้มีการบูรณาการตามแนวทางอิสลามและการอิสลามมานูว์ตรององค์ความรู้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผู้สอนดังกล่าวยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลามที่ครอบคลุมชัดเจนถูกต้องในลักษณะองค์รวม และยังขาดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการบูรณาการหรือการอิสลามมานูว์ตรององค์ความรู้

(3) ในการจัดการเรียนการสอนบางรายวิชาที่ผ่านมายังไม่ค่อยทันสมัยในแง่การใช้เครื่องมือในการวัดและประเมินผลและการใช้แหล่งทรัพยากรทางการเรียนการสอน ดังรายงานการวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการจัดการศึกษาของวิทยาลัยอิสลามยะลา ต่อด้านการเรียนการสอน (ของคณะอิสลามศึกษา) ในปีการศึกษา 2545 พบว่ารายชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2 ด้านคือ มีการใช้วิธีการหรือเครื่องมือในการประเมินผลที่เหมาะสมและหลากหลาย (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.33) และมีการนำสื่อการสอนและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา (มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.04) (ซอลิฮะห์ หะยีสะมะแอ, 2546) ทั้งนี้เป็นเพราะว่าอาจารย์ผู้สอนส่วนหนึ่งไม่ได้มีความรู้ทางด้านวิชาชีพครู ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาและวิชาอื่นๆจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับวิธีการสอน การใช้สื่อการเรียนรู้และการวัดประเมินผลที่เหมาะสมและควรนำเหตุการณ์หรือปัญหาร่วมสมัยที่เกิดขึ้นในสังคมเข้ามาบูรณาการ เพื่อให้นักศึกษาสามารถคิดวิเคราะห์เพื่อที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัวและสังคมในปัจจุบันได้อย่างแท้จริง หากสภาพการจัดการเรียนสอนขาดลักษณะดังกล่าวมาข้างต้น อาจเป็นเหตุที่นำไปสู่การคงไว้ซึ่งลักษณะของdualism (แนวความคิดการแยกศาสนาออกจากทางโลก) ในระบบการศึกษาอิสลามต่อไปเป็นได้ และการได้รับองค์ความรู้ที่ขาดซึ่งความสมดุลนั้น จะส่งผลต่อการผลิตบัณฑิตส่วนหนึ่งเป็นบุคคลที่มีจิตใจแคบ ขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ดี แทนที่จะบุคคลที่มีจิตใจกว้างขวาง มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ (Hashim, Rosnani, 2005: 16)

ในการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการประเมินการนำนโยบายการบูรณาการตามแนวทางอิสลามในทุกๆรายวิชา ทั้งนี้เพื่อให้ทุกศาสตร์หรือองค์ความรู้ที่เปิดสอนสามารถส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพของบัณฑิตในลักษณะของการบูรณาการแบบองค์รวมครบทุกด้านอย่างสมดุล ดังในประวัติศาสตร์การศึกษาอิสลามได้แสดงให้เห็นประจักษ์แล้วว่าการศึกษาอิสลามในอดีตได้ผลิตนักวิชาการนักปราชญ์ที่มีบุคลิกภาพที่บูรณาการที่มีศักยภาพที่

หลากหลาย ขาญฉลาครอบรู้ทั้งทางศาสนาและวิชาการ
ทั่วไป อีกทั้งมีความศรัทธายึดมั่นและความคิดสร้างสรรค์
(Hashim, Rosnani,2005: 16)

3. รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ภายใต้บรรยากาศอิสลาม

มหาวิทยาลัยมีความมุ่งมั่นในการจัดกิจกรรม
การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการสร้างบรรยากาศแห่ง
อิสลามโดยให้ความสำคัญยิ่งต่อรูปแบบและวิธีการในการ
จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการ
อิสลาม ดังจะเห็นว่ามีมีการจัดการเรียนการสอนและการ
จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยแยกกันเป็นเอกเทศ
ระหว่างนักศึกษาชายและหญิง และจากการวิจัยสำรวจ
ความคิดเห็นของนักศึกษาในปีการศึกษา 2545 พบว่า
นักศึกษามีความคิดเห็นศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศึกษา
ในด้านการเรียนการสอนอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณา
รายข้อพบว่าผลการประเมินความคิดเห็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดใน
ระดับดี คือ รูปแบบการเรียนการสอนอยู่ในบรรยากาศ
แห่งอิสลาม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.29 (ซอลิฮะห์ หะยีสะมะ
แอ, 2546)

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยได้มีนโยบายในการจัด
กิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อเน้น
การส่งเสริมเติมเต็มการพัฒนาบุคลิกภาพของนักศึกษา
ให้มีคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามที่ระบุไว้ใน
ปรัชญาของมหาวิทยาลัยได้บรรลุผล และหนึ่งในกิจกรรม
เสริมหลักสูตรภายใต้ชื่อ “โครงการ” กิจกรรมพัฒนา
บุคลิกภาพนักศึกษา”ซึ่งเป็นโครงการที่จัดให้นักศึกษา
ระดับปริญญาตรีทุกคนได้เข้าร่วมเป็นรายสัปดาห์นับเป็น
โครงการที่มีความสำคัญยิ่ง อย่างไรก็ตามโครงการ
ดังกล่าวนี้ยังไม่สามารถบรรลุถึงประสิทธิภาพสูงสุดในการ
ดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามที่มหาวิทยาลัย
ตั้งเป้าหมายไว้ ทั้งนี้เนื่องจากมหาวิทยาลัยมีนโยบายให้
นักศึกษาทุกคนต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
ดังกล่าว ซึ่งในการนี้จะต้องอาศัยพลังจากบุคลากรที่มี
ความรู้ความชำนาญเป็นจำนวนมากในการดูแล เป็นที่
ปรึกษาหรือพี่เลี้ยงสำหรับทุกกลุ่มอย่างทั่วถึงทุกกลุ่ม ซึ่ง
นับเป็นงานหนึ่งที่มีความท้าทายอย่างยิ่ง

4. การพัฒนาคุณภาพอาจารย์

สถานภาพของครูผู้สอนในทัศนะอิสลามนั้น
สูงส่งยิ่งและนับเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญมากที่สุดในระบบ
การจัดการศึกษาอิสลามและเป็นดัชนีชี้วัดคุณภาพการ
จัดการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งนี้การศึกษาในอิสลามได้
เน้นความสำคัญของการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและ
ภาคปฏิบัติ ดังนั้นการศึกษาหาความรู้ที่ดีจำเป็นต้อง
ศึกษาจากนักปราชญ์หรือครูอาจารย์มากกว่าการศึกษา
เรียนรู้ผ่านหนังสือเพียงแหล่งเดียว เพราะการที่จะนำ
ความรู้ไปใช้ในชีวิตจริงอย่างได้ผลนั้น นักศึกษาจะเรียนรู้
ได้ดีโดยสังเกตแบบอย่างหรือการปฏิบัติตนของผู้สอน ซึ่ง
อิหม่ามซาฟิอิดีกกล่าวไว้ว่าแท้จริงการเรียนรู้ที่ปราศจาก
ครูเชกเช่นการเรียนกับชยิตอน (มารร้าย) และที่
ประชุมสมมนาโลกมุสลิมครั้งที่ 1 ได้เน้นย้ำว่า ครูผู้สอน
เป็นตัวแปรผันที่สำคัญที่สุดในกระบวนการอิสลามานุวัตร
ดังนั้นครูมุสลิมควรที่จะได้รับการฝึกฝนทางด้านความคิด
และความประพฤติให้อยู่ภายใต้ทางนำของหลักการ
ศรัทธาอิสลาม (Ghulam Nabi Saqeb, 2000: 41) และ
ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลามนับเป็นปัจจัยที่สำคัญ
ยิ่งในการสร้างบุคลิกภาพอิสลามในตัวผู้สอนที่จะฉาย
ภาพการเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บรรดานักศึกษาและบุคคล
ทั่วไป และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ผู้สอนสามารถทำการ
สอนที่เน้นการบูรณาการแบบอิสลามและการอิสลามานุ
วัตรองค์ความรู้ได้

ด้วยความสำคัญดังกล่าว มหาวิทยาลัยมีความ
มุ่งมั่นในการคัดเลือกหรือสรรหาอาจารย์และบุคลากรที่มี
บุคลิกภาพที่ดีและคุณลักษณะที่มีความเหมาะสมมา
รับผิดชอบงานต่างๆ ซึ่งจากผลการวิจัย พบว่า การ
ประเมินความคิดเห็นของนักศึกษาด้านอาจารย์ผู้สอน
ส่วนใหญ่อยู่ในระดับดี ซึ่งค่าเฉลี่ยสูงสุดในระดับดี 2
อันดับแรก คือ อาจารย์เป็นแบบอย่างที่ดีในด้าน
บุคลิกภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 และอาจารย์มีความรู้
ในวิชาที่สอนเป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.11 (ซอลิ
ฮะห์ หะยีสะมะแอ, 2546) อย่างไรก็ตาม อาจารย์และ
บุคลากรของมหาวิทยาลัยยังมีความหลากหลายใน
ประสบการณ์และพื้นฐานความรู้ทางด้านศาสนา อีกทั้ง
ยังขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะเกี่ยวกับวิธีการสอน
การแบบบูรณาการตามแนวทางอิสลามและการอิสลามนุ

วัดรองความรู้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าอาจารย์ส่วนหนึ่งเป็นผลผลิตของระบบการศึกษาแบบ "dualism" ส่งผลให้วิธีการจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ดังกล่าวก็ยังไม่แตกต่างจากวิธีการที่ใช้อยู่ในมหาวิทยาลัยทั่วไปซึ่งไม่ได้สอดคล้องกับจิตวิญญาณของหลัก "เตาฮีด" ลงในกระบวนการจัดการเรียนการสอนเท่าที่ควรจะเป็นไป โดยเฉพาะในรายวิชาที่เป็นศาสตร์ทางด้านการแสวงหา ซึ่งการที่อาจารย์มีความรู้พื้นฐานในศาสนาอิสลามน้อย คลุมเครือหรือไม่ชัดเจนนั้นจะเป็นสาเหตุไปสู่ภาวะที่มีความเสี่ยงสูงต่อการสอนนักศึกษาในเนื้อหาวิชาที่อาจคัดค้านกับหลักอากิดะฮฺ(ยึดมั่น)อิสลามโดยไม่รู้ตัว

อย่างไรก็ตามความหลากหลายในพื้นฐานความรู้ทางศาสนา สามารถที่จะพัฒนาได้โดยผ่านโครงการพัฒนาบุคลิกภาพอิสลามของบุคลากรของมหาวิทยาลัย ซึ่งโครงการนี้นับเป็นช่องทางในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลามในการนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคลากรมหาวิทยาลัยให้สอดคล้องกับหลักการอิสลามมากยิ่งขึ้น โดยผ่านโครงการดังกล่าว อาจารย์สามารถนำหลักคำสอนอิสลามมาบูรณาการสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาที่รับผิดชอบได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ทางมหาวิทยาลัยควรให้ความสำคัญในการจัดวางนโยบายเพื่อให้อาจารย์ได้มีโอกาสนในการเพิ่มพูนความรู้ทางด้านอิสลามศึกษาเพิ่มเติมอย่างน้อยที่สุดในระดับปริญญาตรี (ภาคบังคับ) และการจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับการบูรณาการตามแนวทางอิสลามและการอิสลามานูวัตรองค์ความรู้ ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวจะส่งผลในทางที่ดีต่อการจัดการเรียนสอนที่เน้นกระบวนการบูรณาการองค์ความรู้ตามแนวทางอิสลามให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

5. การเตรียมหนังสือและแหล่งการเรียนรู้

มหาวิทยาลัยมีความมุ่งมั่นอย่างสูงในการจัดแหล่งการเรียนรู้ หนังสือและทรัพยากรทางด้านโศดท์ศนวุศดในการให้บริการแก่นักศึกษาและบุคลากรอย่างทั่วถึง จากสภาพของการเป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่มีนโยบายการให้บริการการจัดการศึกษาที่ไม่หวังผลกำไร ทำให้มหาวิทยาลัยไม่มีงบประมาณที่มากเพียงพอในการจัดซื้อหนังสือและทรัพยากรทางด้านโศดท์ศนวุศดอย่าง

มากมาย จะเห็นได้ว่าสำนักวิทยบริการมีหนังสือตำราและวารสารที่เกี่ยวข้องกับการทั่วไป ตลอดจนโศดท์ศนวุศดในการให้บริการที่ไม่มากนัก นอกจากนี้หนังสือเกี่ยวกับอิสลามในภาคภาษาไทยที่ใช้ในการประกอบการเรียนการสอนรายวิชาทั่วไป โดยเฉพาะตำราเรียนที่บูรณาการอิสลามที่เขียนในภาษาไทย ภาษามลายูและภาษาอังกฤษมีน้อยมาก ในจุดนี้มหาวิทยาลัยควรให้ความสำคัญและแสวงหาแหล่งทุนเพื่อทุ่มเทงบประมาณในการจัดหาและจัดซื้อหนังสือ และโศดท์ศนวุศดต่างๆที่มีคุณภาพมาให้บริการแก่สมาชิกอย่างเพียงพอและทั่วถึง

6. การให้บริการสังคม

การบริการสังคมเป็นภารกิจหนึ่งที่มหาวิทยาลัยได้ให้ความสำคัญยิ่ง ดังจะเห็นได้ว่าหนึ่งในพันธกิจของมหาวิทยาลัยระบุไว้ว่า "ให้บริการวิชาการแก่สังคมด้วยรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้สามารถขึ้นสังคมและให้คำปรึกษาได้ตามความต้องการของท้องถิ่นและนานาชาติ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสภาพแวดล้อมให้เกิดประโยชน์อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน" (มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา, 2550: 8) และภาระหน้าที่หลักหนึ่งในด้านการให้บริการวิชาแก่สังคมของมหาวิทยาลัย คือ การดำเนินโครงการประจำสัปดาห์ที่มีชื่อว่า "โครงการวิทยาการอิสลามเพื่อชุมชน" ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่วิทยาการและหลักคำสอนอิสลามแก่มุสลิมในพื้นที่ นับเป็นโครงการที่มีความสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนองค์ความรู้อิสลามที่มีลักษณะบูรณาการแท้จริงสู่สาธารณชนในการนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นเอกลักษณ์พิเศษของมหาวิทยาลัยอิสลามยะลาที่มีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับมหาวิทยาลัยโดยทั่วไป และการเปิดสถาบันอิสลามนับเป็นนิมิตหมายที่ดีสำหรับการเพิ่มศักยภาพทางการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยควรเปิดช่องทางการให้บริการวิชาการในเชิงรุกมากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ตั้งของมหาวิทยาลัย บุคลากรหรือนักศึกษาของวิทยาลัยควรมีบทบาทในการบริการวิชาการแก่ชุมชนรอบข้างมหาวิทยาลัยให้มากกว่านี้ เพื่อสร้างเสริมบรรยากาศของสังคมแห่งการเรียนรู้ให้ครอบคลุมและกว้างขวางออกไป และควรนำเทคโนโลยี

สารสนเทศในหลากหลายรูปแบบมาประยุกต์ใช้ในการเผยแพร่วิทยาการอิสลามสู่สาธารณชนให้กว้างขวางและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

แนวทางการพัฒนาบทบาทของมหาวิทยาลัยในการจัดการกระบวนการอิสลามานุวัตร

เพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยให้บรรลุผลตามปรัชญาสูงสุด และพัฒนาบทบาทในการจัดการกระบวนการอิสลามานุวัตรได้อย่างครอบคลุมและกว้างขวางแผ่ขยายออกไปสู่สถาบันการศึกษาชั้นพื้นฐานและสังคมมุสลิมในวงกว้าง มหาวิทยาลัยต้องพิจารณาคำนิยามถึงปัจจัยต่างๆ ที่สำคัญในการอิสลามานุวัตรการศึกษาดังจะนำเสนอเป็นประเด็นดังนี้ คือ

1. จัดหลักสูตรการฝึกอบรมและการศึกษาแก่บุคลากรทางการศึกษา

ในการนำหลักการบูรณาการตามแนวทางอิสลามและการอิสลามานุวัตรการศึกษามาสู่ภาคปฏิบัติในสถาบันการศึกษาอย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพนั้น บรรดาผู้บริหารและครูอาจารย์จะต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนต่ออิสลามที่เป็นวิถีชีวิตที่สมบูรณ์และมโนทัศน์อิสลามต่อการศึกษา อีกทั้งต้องมีความสามารถในการแสดงและสาธิตการยึดมั่นที่มั่นคงทั้งในด้านคำพูดและการกระทำและสถาบันการศึกษาอิสลามระดับอุดมศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ซึ่งจุดเริ่มต้นในการปฏิรูประบบการศึกษาในสังคมมุสลิมควรที่เริ่มจากการจัดโครงการฝึกอบรมและการศึกษาสำหรับครูอาจารย์ผู้สอน ตลอดจนผู้บริหารและบุคลากรฝ่ายสนับสนุนทางด้านการศึกษา หลักสูตรการฝึกอบรมและการศึกษามีบทบาทสำคัญที่สุดในการฝึกอบรมครูผู้สอนที่ยึดมั่นต่ออิสลามซึ่งต้องคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้ที่สำคัญ คือ

1) หลักสูตรการฝึกอบรมจะต้องพิจารณาจากทัศนะอิสลามและออกแบบให้สอดคล้องกับการศึกษาในทัศนะอิสลาม จะต้องมีการอธิบายถึงวรรณกรรมในยุคต้นและวรรณกรรมร่วมสมัยที่เกี่ยวกับปรัชญา ทฤษฎี วิธีการและรูปแบบการศึกษาอิสลามในทุกระดับของการศึกษาคู 2) ผู้ที่รับผิดชอบหลักสูตรการฝึกอบรมครูจะต้อง

แต่งตั้งอาจารย์นักการศึกษาที่ยึดมั่นต่ออิสลามที่มีคุณภาพ 3) หลักสูตรการศึกษาอิสลามในระบบ การสัมมนาและการการอบรมเชิงปฏิบัติการจะต้องจัดให้แก่บรรดาครูผู้สอนในระดับโรงเรียน วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ตลอดจนบรรดาเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง (Talat Sultan, 1997: 57-63)

เกี่ยวกับการพัฒนาครูอาจารย์ผู้สอนเพื่อที่จะนำมาซึ่งการบรรลุถึงนโยบายการบูรณาการและอิสลามานุวัตรองค์ความรู้ตามระบบการศึกษาอิสลาม Rosnani Hashim (1997: 59) ได้กล่าวไว้ว่าการฝึกฝนอบรมเตรียมครูผู้สอนที่จะเป็นผู้นำมาซึ่งการตระหนักถึงเป้าหมายการศึกษาอิสลามนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์เพื่อเป็นการเตรียมครูผู้สอนให้มีลักษณะดังนี้ 1) เข้าใจและลึกซึ้งต่อระบบค่านิยมอิสลามซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของโลกทัศน์เตาฮีด 2) เข้าใจพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์และปรัชญาของความรู้และการศึกษาทั้งในทัศนะอิสลามและทัศนะตะวันตก 3) เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ การศึกษา ศาสนาและสังคม 4) มีความรู้ในสาขาวิชาเฉพาะทางที่ลึกซึ้งไม่ว่าจะเป็นศาสตร์ทางด้านการประพันธ์หรือศาสตร์การแสวงหา ซึ่งศาสตร์ดังกล่าวสามารถนำไปสู่การสอนและชี้นำเยาวชนได้ 5) มีความรู้ทางด้านการสอนและจิตวิทยา ตลอดจนทักษะในการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ 6) มีความเป็นเลิศทางด้านศีลธรรมจริยธรรมและมีความสามารถทางด้านสติปัญญาในการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างได้ 7) เป็นผู้ที่ชอบการวิพากษ์ มีความคิดสร้างสรรค์และรู้สึกอ่อนไหวกับความต้องการและปัญหาของสังคม 8) คงไว้ซึ่งการแสวงหาและเผยแพร่ความรู้ในฐานะที่เป็นการปฏิบัติศาสนกิจ (อิบาตะฮ์) อย่างหนึ่ง

2. การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรเป็นบทบาทประเด็นสำคัญที่สองที่สถาบันการศึกษาอิสลามจะต้องให้ความสำคัญในการเตรียมคู่มือหลักสูตรสำหรับทุกสาขาวิชาในทุกระดับการศึกษา แต่ละคู่มือจะต้องบรรจุทั้งเนื้อหาวิชาในมุมมองที่เป็นบริบทในทัศนะอิสลามและจะต้องเสนอแนะแนวทางแก่ผู้สอนหรือครูอาจารย์ในการอิสลามานุวัตรเทคนิคและวิธีการสอนตลอดจนการจัดกิจกรรมเสริม

หลักสูตร ในระบบการศึกษาอิสลามที่แท้จริงนั้น บทเรียนต่างๆเกี่ยวกับหลักเตาฮีด (ความเป็นเอกภาพของพระเจ้า) และอาคีรียัต (วันปรโลก)ควรจะบรรจุในรายวิชาต่างๆโดยเฉพาะรายวิชาทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น ชีวะวิทยา พืชศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์และอื่นๆ ระบอบการดำเนินชีวิตอิสลามจะต้องสอนในรายวิชาปรัชญา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ การศึกษา จิตวิทยา นิเวศวิทยา เป็นต้น และรายวิชาทางด้านอิสลามศึกษาจำเป็นที่จะต้องโยงเกี่ยวข้องกับด้านต่างๆของวิถีชีวิตประจำวัน เน้นประเด็นสังคมร่วมสมัยและวิธีการสอนรายวิชาเหล่านี้จะต้องมีปรับปรุงอยู่เสมอ(Talat Sultan, 1997: 57-63)

3. การเตรียมหนังสือตำราและแหล่งการเรียนรู้

บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการที่ส่งผลทำให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาอิสลามและการจัดการศึกษาอิสลามในรูปแบบบูรณาการและการอิสลามานูวัตรงค์ความรู้ คือ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้หลากหลายมิติตามแนวทัศนะอิสลามสำหรับทุกสาขาวิชาในทุกระดับการศึกษาการจัดทำแผนงานนี้จะต้องนำวิธีการสอนจากอัลกุรอาน อัสซุนนะห์ ซีเราะห์ และฟิกห์เข้ามาบรรจุไว้ในหนังสือตำรา การเตรียมสื่อทางโสตทัศนวัสดุหลากหลายนั้นควรจะวางอยู่บนพื้นฐานของวัสดุที่เรียบง่ายและราคาไม่แพงซึ่งครูสามารถพัฒนาได้โดยใช้แนวทางอิสลามในการจัดทำ (Talat Sultan, 1997: 57-63) และในการจัดทำหนังสือตำรา ควรมีการเพิ่มเติมจิตวิญญาณอิสลามที่เป็นคุณลักษณะสำคัญที่ทรงอิทธิพลไว้ในทุกรายวิชา นอกจากนี้หลักสูตร หนังสือและสิ่งพิมพ์ตลอดจนสื่อการสอนต่างๆควรมีใจความสำคัญที่สัมพันธ์ระหว่างพระเจ้า มนุษย์และจักรวาล ประเด็นดังกล่าวนี้ผู้เขียนตำรา อาจารย์และผู้เรียนทั้งหลายควรที่จะรำลึก ให้ความสนใจและเน้นย้ำอยู่เสมอ ซึ่งจะส่งผลทำให้มุสลิมนั้นเคารพภักดีต่อพระเจ้าอยู่ตลอดเวลาศรัทธามั่นในพระเจ้าองค์เดียว และจะเชื่อมโยงอ้างอิงหลักชะรีอะห์ของพระองค์ในการตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นใหม่ในชีวิตอยู่เสมอ หากสามารถกระทำการดังกล่าวนี้ได้จะส่งผลให้การศึกษาสามารถสร้างผู้เรียนให้

เป็นมนุษย์ที่ดีมีศักยภาพตามเป้าหมายของการศึกษาอิสลามได้ในระดับหนึ่ง (Ahmad al-Beely อ้างถึงใน Husain, Syed Sajjad and Ashraf, Syed Ali,1979: 68-73)

4. จัดตั้งโรงเรียนเรียนสาธิต

ในขณะที่สถาบันเป็นแบบอย่างในการจัดการศึกษาอิสลามชั้นสูง สถาบันควรที่จะมีโรงเรียนอิสลามที่ใช้เป็นห้องปฏิบัติการเพื่อที่จะทำการทดลองสาธิตเกี่ยวกับการศึกษาทั้งในระดับประถมและมัธยมศึกษา (Talat Sultan, 1997: 57-63)

5. การวิจัยและพัฒนา

ฝ่ายวิจัยควรเป็นแหล่งอ้างอิงหรือเตรียมข้อมูลเกี่ยวกับอายัตอัลกุรอานและอัสซุนนะห์ที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาต่างๆ จุดเน้นพื้นฐานที่ฝ่ายวิจัยควรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก คือ การเตรียมตำราที่เขียนเกี่ยวข้องกับทัศนะอิสลามในทุกระดับ และฝ่ายวิจัยควรทำหน้าที่ในการติดตามและประเมินความก้าวหน้าของสถาบันในการบูรณาการและอิสลามานูวัตรงค์ความรู้ในทุกระดับ (Talat Sultan, 1997: 57-63)

6. การให้บริการวิชาการต่อชุมชน

ควรจัดการอบรมอีมานและกรรมกรรมมัสยิด ผู้บริหารและกรรมการบริหารชุมชนและหมู่บ้าน ตลอดจนเทศบาล ตลอดจนกลุ่มครูอาจารย์ ข้าราชการ และโดยเฉพาะกลุ่มสตรีมุสลิมซึ่งนับเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญในการให้การศึกษอบรมแก่เยาวชนมุสลิม ทั้งนี้เพื่อให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้สามารถนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาอิสลามที่ครอบคลุมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน สังคมให้เกิดผลตามเป้าหมายของการศึกษาในอิสลามในมากที่สุด

บทสรุป

ความพยายามในการนำระบบการศึกษาอิสลามมาดำเนินการปฏิบัติใช้ของมหาวิทยาลัยอิสลามยะลาเพื่อให้บรรลุผลตามปรัชญาการศึกษาที่ไว้วางใจเป็นสิ่งที่ท้าทาย อย่างไรก็ตามในภาพรวมมหาวิทยาลัยได้แสดงบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เพื่อการพัฒนาการศึกษาอิสลามในภูมิภาคแห่งนี้และผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรมและจริยธรรมที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคมจัดอยู่ในระดับที่

เป็นน่าพอใจอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยมีแนวนโยบายในการจัดการศึกษาที่เน้นการบูรณาการตามแนวอิสลามอย่างชัดเจนดังจะเห็นจากการกำหนดไว้ในปรัชญาของสถาบัน ซึ่งที่มีความสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาอิสลาม มีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่เน้นการบูรณาการอิสลาม มีการคัดเลือก สรรหา อาจารย์และบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่มีความเหมาะสม มาปฏิบัติหน้าที่ มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้และการให้บริการทรัพยากรสนับสนุนการเรียนรู้ และมีบทบาทหลักที่สำคัญในการให้บริการสังคม และเพื่อให้สามารถทำบทบาทหน้าที่ในการพัฒนากระบวนการอิสลามานวัตกรรมการศึกษาได้อย่างครอบคลุม และขยายผลไปสู่สถาบันการศึกษาขั้นพื้นฐานและสังคมมุสลิมในวงกว้าง มหาวิทยาลัยควรให้ความสำคัญในการพัฒนาประเด็นต่างๆตามที่ได้แนะนำข้างต้นอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถทำหน้าที่การเป็นคลังแห่งปัญญาที่เน้นคุณธรรมนำความรู้ และทำหน้าที่ให้บริการวิชาการ เพื่อการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และสามารถชี้นำสังคมสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สอดคล้องตามหลักการอิสลาม ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- สำนักบริการการศึกษา. 2550. **คู่มือการศึกษาระดับปริญญาตรี 2550**. มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา
- ซอลีฮะห์ หะยีสะมะแอ. 2546. **ความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการจัดการศึกษาในวิทยาลัยอิสลามยะลา**. รายงานการวิจัย วิทยาลัยอิสลามยะลา.
- Ahmad al-Bayly. Refutation of Duality. Cited in Husayn, Shik Sajjad and Ashraf, Shik Ali. 1979. **Crisis in Muslim Education** pp. 68-73. King Abdulaziz University, Jeddah: Hodder and Stoughton.
- Asraf, Ali. 1985. **New Horizon in Muslim Education**. Great Britain: Antony Rowe Ltd.
- Baba, Sidek. 2000. Integrated Knowledge in the Tawhidic Curriculum. **Muslim education**

- Quarterly**, 17 (2).The Islamic Academy, Cambridge, U.K.
- Ghulam Nabi Sageb. 2000. The Islamisation of Education since the 1977 Makkah Education Conference: Achievements, Failures and Tasks Ahead. **Muslim Education Quarterly**, 8 (1).The Islamic Academy, Cambridge, U.K.
- Ghulam Nabi Sageb. 2000.**The Islamisation of Education since the 1977 Makkah Education conference: Achievements, Failures**. A paper presented to International Conference on Islamization of Human Sciences. 4th-6th August, International Islamic University Malaysia, Gombak, Malaysia.
- Hashim, Rosnani. 1997. The Construction of an Islamic-Based Teacher Education Programme. **Muslim Education Quarterly**, 14 (2). The Islamic Academy, Cambridge, U.K.
- Hashim, Rosnani. 2005. **Islamic Intellectual in Higher Islamic Education in Malaysia**. A paper presented to International Seminar on "University Teaching of Islamic Studies at the International" Level: Concept, Policy and Trends. 19-20 March. Songkhla, Thailand.
- Husain, Shik Sajjad and Ashraf, Shik Ali. 1979. **Crisis in Muslim Education**. Jeddah.
- Talat Sultan. 1997. The Role of Islamic University in the Islamization of Education. **Muslim Education Quarterly**, 14 (3). The Islamic Academy, Cambridge, UK.
- Wan Kamariah Leman. 2002. **Sejarah dan Tamatsdun Islam**. Shah Alam: Universiti Teknologi Mara.

